

doi 10.22077/vssd.2023.5664.1133

The Impact of Creative Tourism on the Sustainability of Livelihood Capital among Rural Households in the Arasbaran Region

Ahmad Hajarian¹

1. Postdoctoral research in department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geographical Sciences and Planning, University of Isfahan, Isfahan, Iran

*Corresponding author, Email: a.hajarian@ltr.ui.ac.ir

Keywords:

Creative tourism, livelihood capital, rural households, Arasbaran region.

Abstract

One of the fundamental prerequisites for achieving sustainable development and gauging the well-being of any society lies in the preservation and enhancement of livelihood capital. This research adopts a descriptive-survey approach to analyze the structural relationships between livelihood capital, as per the DFID theory, and creative tourism encompassing four dimensions. This study is applied in its purpose and conducted as a survey to collect data. The statistical population consists of heads of rural households in the Arasbaran region (N = 2293), with a statistical sample size of 329 individuals calculated using the Karjesi-Morgan table. The random sampling method was employed to select samples. The obtained Cronbach's alpha values for creative tourism indicators and livelihood capital indicators were 0.80 and 0.79, respectively. Data analysis was carried out using SPSS version 24 and LISREL 8.8 software packages. Results reveal that the components of creative tourism and livelihood capital have been assessed with averages of 3.270 and 2.773, respectively, within the villages of the Arasbaran region, marking an optimal level for creative tourism and a level below optimal for livelihood capital. Moreover, causal relationships were identified between the components of creative tourism and livelihood capital, demonstrating favorable indicators (RMSEA = 0.07). The research findings highlight the significance of enhancing creative class indicators, creative products, creative processes, and creative environments in fostering the development of livelihood capital indicators among rural households.

Received:

26/Sep/2022

Revised:

24/Nov/2022

Accepted:

04/Feb/2023

How to cite this article:

Hajarian, A. (2023). effects of creative tourism on the sustainability of livelihood capital of rural households in Arasbaran region. *Village and Space Sustainable Development*, 4(2), 22- 36. [10.22077/vssd.2023.5664.1133](https://doi.org/10.22077/vssd.2023.5664.1133)

فصلنامه روستا و توسعه پایدار فضا

دوره چهارم، شماره دوم، پیاپی چهاردهم، تابستان ۱۴۰۲، صفحات ۲۲-۳۶

10.22077/vssd.2023.5664.1133

اثرات گردشگری خلاق بر پایداری سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی منطقه ارسباران

احمد حجاریان^۱

۱. پژوهشگر پسادکتری گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیا و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

* نویسنده مسئول، ایمیل: a.hajarian@ltr.ui.ac.ir

چکیده:

از پیش شرط‌های اساسی برای رسیدن به توسعه پایدار و رفاه در هر جامعه، حفظ و ارتقاء سرمایه معیشتی است. این پژوهش یک مطالعه توصیفی-پیمایشی است که تحلیل روابط ساختاری سرمایه معیشتی بر اساس نظریه DFID و گردشگری خلاق با ابعاد چهارگانه را مورد مطالعه قرار داده است. پژوهش حاضر از نوع کاربردی است که به شیوه پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری پژوهش سرپرستان خانوارهای روستایی منطقه ارسباران بوده (N=۱۰۸۸) که با استفاده از جدول کرجسی-مورگان، حجم نمونه‌ی آماری ۳۲۹ نفر محاسبه گردید. به منظور دستیابی به نمونه‌ها در این پژوهش، از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده گردید. مقدار آلفای کرونباخ بدست آمده برای شاخص‌های گردشگری خلاق برابر ۰/۸۰ و برای شاخص‌های سرمایه‌های معیشتی ۰/۷۹ بدست آمده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از بسته نرم افزاری SPSS نسخه ۲۴ و LISREL 8.8 استفاده شد. بر اساس نتایج به دست آمده مولفه‌های گردشگری خلاق و سرمایه‌های معیشتی به ترتیب با میانگین ۳/۲۷۰ و ۲/۷۷۳ در روستاهای منطقه ارسباران در حد مطلوب و پایین‌تر از حد مطلوب ارزیابی شده است و بین مولفه‌های گردشگری خلاق با سرمایه‌های معیشتی روابط علی با شاخص‌های مطلوبی برآش داشت (RMSEA= 0/07). بر اساس یافته‌های تحقیق ارتقاء شاخص‌های طبقه خلاق، محصول خلاق، فرآیند خلاق و محیط خلاق در توسعه شاخص‌های سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی اثرگذار است.

واژگان کلیدی:

گردشگری خلاق، سرمایه معیشتی، خانوارهای روستایی، منطقه ارسباران.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۰۷/۰۴

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۱/۰۹/۰۳

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۱۱/۱۵

۱- مقدمه

امروزه گردشگری به عنوان گذرگاه توسعه پایدار و یکی از عوامل پویا و اصلی رفاه فردی در جامعه تلقی می‌شود (عینالی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۶۰) و از مهم‌ترین فعالیت‌های اقتصادی و در شمار سه صنعت عمده جهان محسوب می‌شود (فاضل نیا و هدایتی، ۱۳۸۹: ۱۴۸). اهمیت این موضوع باعث شده که امروزه بویژه در کشورهایی که بستر مناسب کالبدی، بهداشتی، رفاهی و ارتباطی دارند، گردشگری به قطب اول درآمدزایی و توسعه سرزمینی بدل گردد (Sarantou, 2021:11). صنعت گردشگری با استفاده از منابع داخلی و خارجی دارای مزایای محیط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بسیاری است (Mahdi et al, 2016). توسعه صنعت گردشگری دارای مزایایی از جمله: افزایش اشتغال، بهینه‌سازی حمل و نقل، ایجاد و افزایش درآمد ساکنان و محافظت از میراث فرهنگی، پتانسیل جهانی واقعی برای ارتقاء و توسعه اقتصادی، سرازیر شدن سرمایه‌گذاری، اجرای پروژه‌های تسهیل برای اجرای پروژه‌های نوآورانه و کارآفرین، توسعه زیرساخت‌های اجتماعی مبارزه با بیکاری و فقر و به طور خلاصه گردشگری به ایجاد زندگی بهتر برای میلیون‌ها نفر کمک می‌کند (Wang et al, 2020: 1).

کارشناسان نسل اول گردشگری را «گردشگری ساحلی»، نسل دوم آن را «گردشگری فرهنگی» و نسل سوم را «گردشگری خلاق» نام نهاده‌اند. نسل سوم با شعار «موزه‌های کمتر، میدان‌های بیشتر» بر انجام فعالیت‌های تجربی و تعامل عمیق‌تر با زندگی واقعی فرهنگی در شهرها تمرکز می‌کند. امروزه یکی از مظاهر اصلی و نوین توجه روزافزون به گردشگری در دنیای صنعتی و مدرن، موضوع گردشگری خلاق است (Ross and Saxena, 2019:78). در «گردشگری خلاق»، گردشگر به جنبه‌های آموزشی، احساسی، اجتماعی و مشارکت گردشگران در فعالیت‌های بومی در کنار مردم محلی می‌پردازد (Sangchumngong et al, 2018: 8). نقاط روستایی نیز هم چون شهرها، مملو از فرصت‌های جدید و کشف نشده هستند که کشف و بهره‌برداری به موقع از این فرصت‌ها و ایجاد کسب و کارهای جدید و رقابت‌پذیر بر مبنای آن، می‌تواند مزایای اقتصادی چشمگیری برای روستاییان به همراه آورد (فرجی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۸). روستاهای گردشگری ایران نیز به علت توسعه زیرساخت‌های گردشگری، مطرح شدن به عنوان مقصد بازدید و برخورداری از منابع، پتانسیل مناسبی از نظر گردشگری خلاق روستایی دارند (عینالی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۹).

گردشگری روستایی یکی از شاخه‌های فرعی صنعت گردشگری است که عده‌ای آن را بخشی از بازار گردشگری و عده‌ای دیگر سیاستی برای توسعه روستایی قلمداد می‌کنند (محمدپور و همکاران، ۱۳۹۵). امروزه که روستاییان با مشکلاتی همچون بیکاری، بهره‌وری پایین کشاورزی، مهاجرت روزافزون به شهرها و حاشیه‌نشینی مواجه‌اند، توسعه گردشگری روستایی می‌تواند در جهت رفع این معضلات مؤثر باشد (پاپ‌زن و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۵). در سال ۱۹۸۶ کمیسیون جوامع اروپایی، گردشگری روستایی را نه فقط گردشگری در مزرعه‌ها یا گردشگری کشاورزی دانست، بلکه انواع فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی را در تعریف گردشگری روستایی گنجانده است. توسعه گردشگری روستایی با متنوع‌سازی اقتصادی، توانایی انکارناپذیری جهت تأثیرگذاری بر معیشت پایدار روستاییان و حل مسئله فقر روستایی دارد. علاوه بر این، گردشگری روستایی هر گونه سفر یا گردش در پهنه جغرافیایی قلمروی زیستی جامعه روستایی به منظور بهره‌گیری گردشگر از جاذبه‌های طبیعی و آشنایی با خصایص فرهنگی این مناطق تعریف شده است (غلام‌رضایی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۴). رویکردهای توسعه گردشگری در طول زمان نیز تغییر یافته که سبب ایجاد نوسانات در توسعه گردشگری روستایی شده است (Carson, 2018: 738).

خلاقیت به مقصد گردشگری روستایی اجازه می‌دهد تا مزایای رقابتی نسبت به جاهای دیگر پیدا کند. میراث ناملموس شامل سنت‌های شفاهی، هنرهای نمایشی، آیین‌ها و رویدادها، دانش و تجربیات مرتبط با طبیعت، جهان و صنایع دستی

سنتی است که با مضامین گردشگری خلاق همبستگی بسیاری دارد (برندگی و نعمتی، ۱۳۹۷: ۴۷). برای رسیدن به الگوی پایدار از گردشگری، چندین عامل بررسی شده است که از جمله آن؛ نتایج تحقیقات اخیر نشان می‌دهد که تجربه گردشگری خلاق، یک عامل ثانویه با ابعاد و شاخص‌های چهارگانه است؛ یعنی محیط، فرآیند، محصول و طبقه خلاق (Ali et al, 2016: 85). گردشگری خلاق به طور مثبت بر سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی تأثیر می‌گذارد (Blappand Mitas, 2018: 1285).

معیشت شامل توانایی‌ها (فروشگاهها، منابع و میزان دسترسی) و فعالیت‌های مورد نیاز برای استفاده از زندگی است (Mbaiwaa, and Stronzab, 2010: 763) برخی محققان معیشت پایدار را به عنوان یک سطح از ثروت، سرمایه و جریان‌های غذا و پول نقد که برای رفاه فیزیکی و اجتماعی و امنیت و جلوگیری از فقیر شدن لازم است تعریف می‌کنند. هر چند چارچوب‌های مختلفی برای تحلیل معیشت پایدار ارائه شده است اما چارچوب پنج جزیی دپارتمان توسعه بین‌المللی (DFID^۱, 1999: 1) یکی از مهمترین چارچوب‌های ارائه شده برای تحلیل معیشت پایدار است. این چارچوب، بر مبنای پنج جز کلیدی (که در اکثر چارچوب‌های معیشت پایدار وجود دارند) که به عنوان عوامل درونی شناخته می‌شوند و دارایی‌های معیشتی، ساختارها و فرآیندهای در حال تحول، آسیب‌پذیری‌ها، نتایج معیشتی، استراتژی‌ها و یا فعالیت‌های معیشتی که به عنوان عوامل بیرونی شناخته می‌شوند، شکل گرفته است (Koeberlein, 2003: 5) این چارچوب یک ساختار تحلیل برای تسهیل درک گسترده و سیستماتیک از عوامل مختلف است که فرصت‌های امرار معاش را محدود و یا افزایش می‌دهد و نشان می‌دهد که چگونه آن‌ها با یکدیگر ارتباط دارند. در الگوی DFID (۱۹۹۱) دارایی‌های معیشتی شامل سرمایه‌های طبیعی (NC)، فیزیکی (PC)، مالی (FC)، انسانی (HC) و اجتماعی (SC) است. ساختارها و فرآیندهای دگرگون‌ساز، بر چگونگی ترکیب و استفاده از دارایی‌ها و راهبردهای جهت دستیابی به دستاوردهای سودمند معیشتی (مانند درآمد و رفاه بیشتر، امنیت و امکانات بیشتر) تأثیر گذار است (Glavovic and Boonzaierb, 2007: 3).

مناطق روستایی در ایران یکی از جاذبه‌های منحصر به فرد است که می‌تواند در صنعت گردشگری مورد توجه قرار گیرد. هر چند تکنولوژی از بکر بودن زندگی جوامع روستایی کاسته است و آن را تحت تأثیر قرار داده است، اما همچنان ساکنان نواحی روستایی بسیاری از سنت‌ها و ارزش‌های اصیل ایرانی را حفظ کرده‌اند. مناطق روستایی منطقه ارسباران (قره‌داغ) دارای ویژگی‌های منحصر به فرد مانند عادات و آداب و رسوم محلی؛ طبیعت بکر و انواع جاذبه‌های طبیعی مانند چشمه‌ها و رودها، آبشارها، کوه‌ها، غارها و ...؛ تنوع اقلیمی منطقه؛ نوع مسکن متفاوت؛ موسیقی؛ زبان محلی؛ ارزش‌های اخلاقی متفاوت؛ صنایع دستی منحصر به فرد و ارزشمند؛ غذاهای محلی متفاوت و مکان‌های تاریخی، فرهنگی و مذهبی متفاوت است که زمینه جذب گردشگر با علایق و انگیزه‌های متفاوت مانند گردشگری ماجراجویانه، اکوتوریسم، گردشگری فرهنگی، گردشگری خلاق، گردشگری ورزشی و گردشگری درمانی را فراهم می‌سازد. تحقیق حاضر در نظر دارد با توجه به کمبودهای علمی در زمینه گردشگری خلاق روستایی، به بررسی اثرات گردشگری خلاق بر سرمایه‌های معیشتی در مناطق روستایی و عشایری ارسباران بپردازد.

۲- بیان نظریه‌ای

امروزه صنعت گردشگری به یکی از بزرگترین صنایع خدماتی جهان از لحاظ درآمدزایی تبدیل شده است و بسیاری از سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آن را رکن اصلی توسعه پایدار می‌دانند (میرکتولی و مصدق، ۱۳۸۹: ۴۵). این صنعت دارای مزایای ارتباطی، سیاسی، فرهنگی و تأثیرات بین‌المللی خاص خود است (دهسیری، ۱۳۹۴:

^۱ - Department for International Development

۷۲). واژه گردشگری به فعالیتی اطلاق می‌شود که در زمان سفر به وقوع می‌پیوندد. این واژه در برگیرنده همه موارد از قبیل برنامه‌ریزی سفر، مسافرت به مکان مورد نظر، اقامت در آنجا، بازگشت و یادآوری خاطرات سفر بعد از بازگشت است (Mill and Morrison, 1992:1). گردشگری را بر حسب مدت زمان، فصل سال، انگیزه سفر و مکان جغرافیایی می‌توان به گروه‌های مختلف از قبیل گردشگری تابستانی، زمستانی، کوتاه مدت، بلندمدت، گردشگری فرهنگی، ماجراجویانه، مذهبی، تجاری، روستایی، عشایری، قومی و تقسیم‌بندی نمود. هر فعالیت گردشگری در یک واحد جغرافیایی صورت می‌پذیرد (فرجی و آقاجانی، ۱۳۸۸: ۶۸).

روستا یک واحد جغرافیایی است که مرکز تجمع انسان‌ها بوده و برای مطالعه آن باید اوضاع طبیعی و اجتماعی حاکم بر آن را مورد مطالعه قرارداد. گردشگری روستایی یکی از شاخه‌های فرعی صنعت گردشگری است که عده‌ای آن را بخشی از بازار گردشگری و عده‌ای دیگر سیاستی برای توسعه روستایی قلمداد می‌کنند (پاپزن و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۵). گردشگری عشایری هر گونه سفر یا گردش در پهنه جغرافیایی قلمروی زیستی جامعه عشایری به منظور بهره‌گیری گردشگر از جاذبه‌های طبیعی و آشنایی با خصایص فرهنگی این قشر تعریف شده است (غلام رضایی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۴). در هر منطقه شهری یا روستایی می‌توان انواع مختلفی از گردشگری را بر اساس امکانات و زیرساخت‌های موجود در آن، ایجاد نمود.

در مطالعات اخیر، گردشگری به عنوان یکی از خلاق‌ترین صنایعی شناخته می‌شود که نه تنها منجر به جذب گردشگران می‌شود بلکه سبب افزایش توسعه اقتصادی می‌شود (Sleuwaegen, 2014:1509 and Boiardi). جامع‌ترین نظریه مربوط به خلاقیت توسط روانشناس آمریکایی گیلفورد^۱ عرضه شده است. وی دریافت که قوای فکری انسان را می‌توان به ۱۵۰ عامل مجزا (سه خصیصه) تقسیم کرد که هر یک به تنهایی قابل اندازه‌گیری است. این خصیصه‌ها عبارت‌اند از: جریان فکر روانی، انعطاف‌پذیری قوای فکری، اصالت اندیشه و تصمیم‌گیری. کلید موفقیت در صنعت رقابتی گردشگری، تامین تقاضاهای گردشگران از طریق ارائه محصول و خدمات خلاق است. گردشگری خلاق مبتنی بر فعالیت‌های تجربی و تعامل عمیق با سبک زندگی جامعه مقصد است به نحوی که گردشگر به مثابه یک شهروند قلمداد می‌شود (رحیمی و پازند، ۹۷: ۱۳۹۵).

مطالعات و پژوهش‌های متعددی به بررسی ابعاد مختلف گردشگری چه در حوزه کلان و چه در حوزه خرد در ایران صورت گرفته است. بررسی مهم‌ترین نظریات و البته محورهای مورد تأکید محققان مختلف در دنیا، راهکار مناسبی برای ترسیم نظری و تئوریک این مطالعه و بهره‌مندی از دیدگاه‌های موجود در این حوزه است. آنچه تاکنون به‌طور گسترده به آن توجه شده است مباحث مربوط به ابعاد (اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و) موضوع گردشگری و عوامل مرتبط با آن است و در این بین، برخی از صاحب‌نظران داخلی و خارجی به مقوله‌ی گردشگری و عوامل مرتبط با آن توجه داشته‌اند و مباحثی پیرامون، گردشگری، گردشگری خلاق، ارائه مدل‌های توسعه‌ای و را مورد بررسی قرار داده‌اند و در کمتر تحقیق به اثرات گردشگری بروی سایر سازه‌ها پرداخته شده است. لذا وجه تمایز و نوآوری این تحقیق با سایر مطالعات در استفاده از رویکرد بحث گردشگری خلاق روستایی بر سرمایه‌های معیشتی و استفاده از معادلات ساختاری با استفاده از نرم افزار لیزرل، بوده است.

روش، تکنیک‌ها و قلمرو

پژوهش حاضر بر حسب هدف کاربردی و ابزار گردآوری داده‌های میدانی و بررسی اسناد است. هم‌چنین، بر حسب روش، تحقیقی توصیفی- تحلیلی از نوع پیمایشی محسوب می‌شود. جامعه آماری پژوهش سرپرستان خانوارهای روستایی

^۱ Gilford

شهرستان اهر، ورزقان، خداآفرین، هوراند و خاروانا بودند ($N=10888$) که با استفاده از جدول کرجسی- مورگان حجم نمونه‌ی آماری ۳۲۹ نفر محاسبه گردید. به منظور دستیابی به نمونه‌ها در این پژوهش، از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده گردید. جدول (۱) روستاهای مورد مطالعه را نشان می‌دهد. ابزار گردآوری داده‌های میدانی، مصاحبه، مشاهده، بررسی اسناد و پرسشنامه است. روایی صوری و محتوایی پرسشنامه با نظر اصلاحی استادان دانشگاه و کارشناسان و پس از انجام اصلاحات لازم در چند مرحله تأیید شد. و برای رعایت اصول و تکنیک کار و سنجش میزان پایایی در تدوین و تنظیم پرسشنامه، از روش آلفای کرونباخ در SPSS 22 استفاده گردید. نتایج حاکی از آن است که پرسشنامه از پایایی بالا برخوردار است به طوری که پایایی کل پرسشنامه برابر ۰/۸ است. برای سنجش اطلاعات گردآوری از مدل معادلات ساختاری (Lisrel) استفاده شده است.

جدول ۱. روستاهای مورد مطالعه تحقیق

شهرستان	روستاهای هدف	تعداد خانوار	تعداد خانوار
ورزقان	آستمال	۱۸۵	۷۵
	حاملو	۵۷	
	گل‌آخور	۱۳۱	۷
	کرینگان	۱۹	۲۵
اهر	نقدوز	۱۴۰	۵۶
			۳۵
			۱۲
	ابریق	۶۱	۷۰
کلیدر	اسکلو	۱۳۲	۵
	قره قیه	۲۰۸	۱۲۳
	متعلق	۴۶	۵۰
	اسکانلو	۱۴۳	۳۲
خداآفرین	آوررسین	۲۴	
	ابریق جدید/اوری	۳۹	۱۲
	مردانقم	۱۹۵	
هوراند	اینچار	۲۰۲	۶۵

مآخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰، مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵

همچنین جهت بدست آوردن پایایی پرسنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. مقدار آلفای کرونباخ بدست آمده برای شاخص‌های گردشگری خلاق برابر ۰/۷۹ و برای شاخص‌های سرمایه‌های معیشتی ۰/۷۸ بدست آمده است (جدول ۲). در پژوهش حاضر شاخص‌های مورد استفاده در مولفه سرمایه‌های معیشتی شاخص‌های انسانی، طبیعی، اجتماعی، مالی و فیزیکی مورد استفاده قرار گرفته است (جدول ۳). همچنین شاخص‌های گردشگری خلاق که مورد استفاده قرار گرفته‌اند شامل محیط، فرآیند، محصول و طبقه خلاق است (جدول ۴).

جدول ۲. مقادیر آلفای کرونباخ متغیرهای تحقیق

متغیرها	مؤلفه	ضریب آلفا هر مؤلفه	ضریب آلفا هر متغیر
گردشگری خلاق	طبقه خلاق	۰/۸۱	۰/۸۰
	محصول خلاق	۰/۷۳	
	محیط خلاق	۰/۸۱	
	فرآیند خلاق	۰/۸۵	
سرمایه معیشتی	سرمایه فیزیکی	۰/۸۳	۰/۷۹
	سرمایه اجتماعی	۰/۶۵	
	سرمایه انسانی	۰/۷۶	
	سرمایه مالی	۰/۶۵	
	سرمایه طبیعی	۰/۷۸	

جدول ۳. شاخص ها و گویه های سرمایه معیشتی

ابعاد	مؤلفه
سرمایه انسانی	میزان دسترسی به غذای کافی، مناسب و سالم، میزان بهره‌مندی از خدمات بهداشتی، میزان علاقه به یادگیری مهارت‌های جدید، میزان برخورداری از نیروی انسانی مستعد و تحصیل کرده در خانواده، میزان دسترسی به خدمات آموزشی، و وضعیت اشتغال اعضای خانوار، میزان برخورداری از امکانات تفریحی و رفاهی
سرمایه طبیعی	تنوع دام‌های مختلف در خانوار، میزان دسترسی به منابع طبیعی مانند محصولات جنگلی و سایر منابع طبیعی، میزان استفاده از کودهای شیمیایی در زمین‌های زراعی و باغات، میزان پوشش گیاهی و جانوری محیط اطراف روستا، میزان توجه روستاییان به انجام شخم حفاظتی، میزان حاصلخیزی زمین‌های زراعی و باغی، کیفیت و کمیت آب آبیاری
سرمایه اجتماعی	میزان پایبندی و احترام به سنت‌ها و آداب و رسوم منطقه‌ای، مشارکت در مراسم‌ها (جشن‌ها، مراسمات عزاداری و...)، میزان مشارکت در مدیریت روستا، اعتماد به دوستان و خویشاوندان در روستا، میزان عضویت در گروه‌ها و تشکل‌های اجتماعی، میزان تمایل به ماندگاری در روستا، میزان اعتماد به سازمان‌های محلی و دولتی
سرمایه مالی	توان تامین هزینه‌های غذایی، میزان هزینه‌های تولید کشاورزی و غیرکشاورزی، میزان توانایی بازپرداخت وام‌ها و بدهی‌ها از منابع غیررسمی، میزان دسترسی به اعتبارات و منابع مالی، میزان رضایت از درآمد، وجود زمینه‌ها و فرصت‌های شغلی متنوع در روستا، انگیزه سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی و غیرکشاورزی در روستا
سرمایه فیزیکی	میزان دسترسی به لوازم ضروری زندگی (یخچال، سیستم گرمایشی و سرمایشی، اجاق گاز و...)، میزان دسترسی به جاده‌های مناسب، وضعیت دسترسی به وسایل نقلیه (عمومی یا شخصی)، میزان دسترسی به منابع انرژی (آب، برق، گاز)، میزان دسترسی به بازار برای فروش تولیدات و محصولات، میزان استفاده از مصالح مناسب و مقاوم در مسکن روستایی، میزان دسترسی به بذر و ارقام اصلاح شده

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

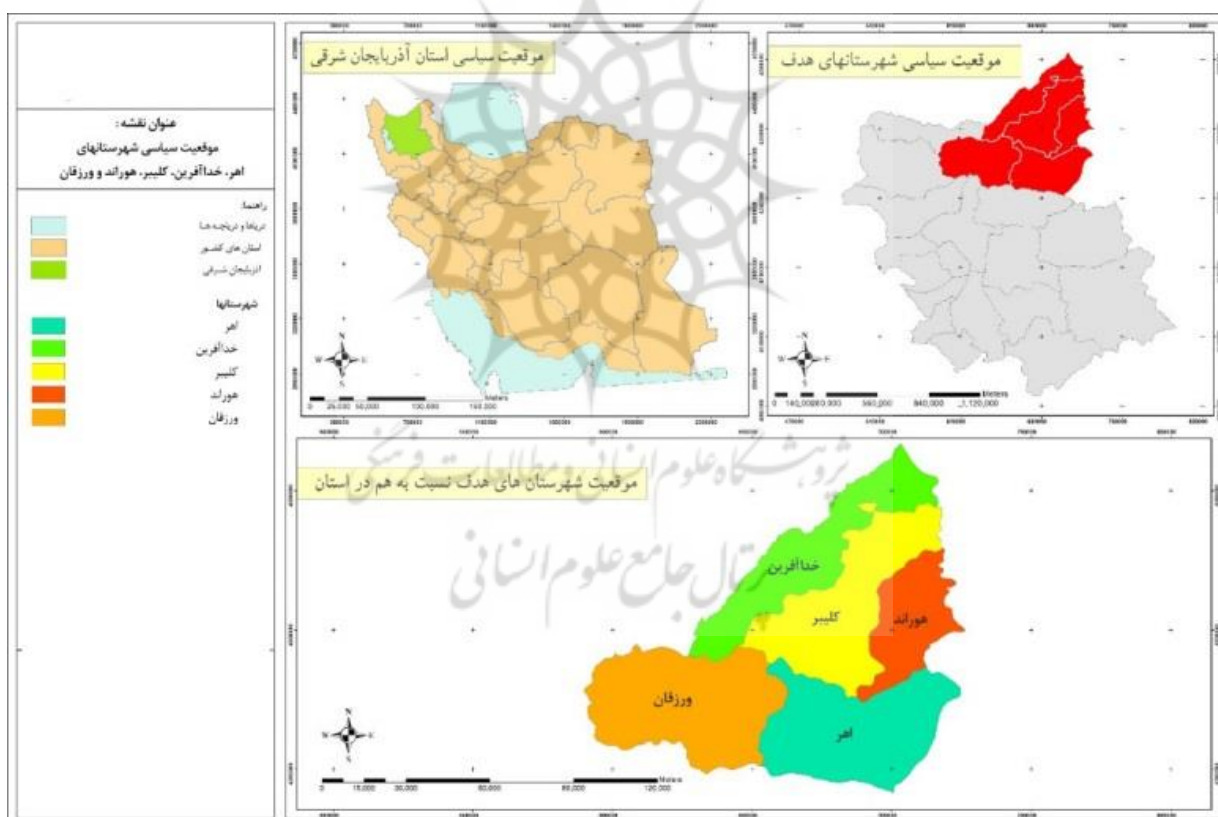
جدول ۴. ابعاد و مؤلفه های مربوط به مفهوم عملگرهای خلاقیت در گردشگری خلاق

ابعاد	مؤلفه
محیط خلاق	میراث طبیعی، گیاهان دارویی و طب سنتی، میراث تاریخی و فرهنگی، جلوه های فرهنگی سنتی، تأسیسات گردشگری، فعالیتهای خدماتی رفاهی گردشگری
فرایند خلاق	کارگاه و کلاس‌های آموزشی، جشنواره بومی و محلی، مسابقات فرهنگی و هنری، برنامه‌های فرهنگی، نمایشگاه فرهنگی و هنری
صنایع و محصول خلاق	هنرهای نمایشی و تجسمی، صنایع دیداری و شنیداری، بازی و سرگرمی، صنایع دستی، خوراک، مد و پوشاک، جواهر، کتاب، چاپ و نشر، خدمات خلاق

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

منطقه ارسباران، واقع در استان آذربایجان شرقی است که در حدود ۲۳ کیلومتر مربع مساحت دارد. این منطقه در محدوده جغرافیایی عرض شمالی ۳۶ درجه و ۴۳ دقیقه تا ۳۹ درجه و ۱ دقیقه و طول شرقی ۴۵ درجه و ۳۶ دقیقه تا ۴۷ درجه و ۳۱ دقیقه واقع شده است. این منطقه با توجه به موقعیت مناسب جغرافیایی و قرارگیری در فاصله نزدیک از مرزهای شمال غربی کشور و شمال و ناحیه کوهستانی در غرب از نظر طبیعی و انسانی دارای جاذبه‌های متنوع و متعددی است که منجر به جذب گردشگران در سطوح منطقه‌ای و ملی شده است. با توجه به رونق و توسعه گردشگری در روستاهای این منطقه به‌خصوص در سال‌های اخیر که افزایش قابل توجهی در تعداد گردشگران ورودی اتفاق افتاده، لازم است تا ابعاد شاخص‌های گردشگری خلاق بر سرمایه‌های معیشتی جامعه محلی موردسنجش قرار گرفته تا مشخص شود که تا چه حد توسعه گردشگری به افزایش شاخص‌های توسعه در فعالیت‌های گردشگری در سطوح محلی و منطقه‌ای شده است. نقشه زیر، موقعیت جغرافیایی مناطق مورد مطالعه را نمایش می‌دهد:

شکل ۱. نقشه موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه؛ منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

۴- یافته‌ها و تحلیل داده

یافته‌های پژوهش در دو بخش مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است که در بخش اول یافته‌های توصیفی و در بخش دوم یافته‌های استنباطی مورد بررسی قرار گرفته است.

یافته های تحقیق نشان داد که جامعه آماری مورد مطالعه از نظر جنسیت، ۱۶/۴ درصد زن و ۸۳/۶ درصد مرد بودند. از نظر تحصیلات ۴۶/۷ درصد از پاسخگویان سواد خواندن و نوشتن، ۴۸/۳ درصد زیر دیپلم، ۴/۲ درصد دارای مدرک تحصیلی دیپلم و ۰/۸ درصد دارای مدرک کارشناسی بودند. میانگین سن پاسخگویان ۴۷/۷ (انحراف معیار: ۹/۵۵) سال بود که جوان ترین آن ها ۲۰ سال و مسن ترین آن ها ۷۴ سال داشت. اکثر روستاییانی که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته اند با درصد فراوانی ۹۱/۶ متاهل و ۸/۴ درصد مجرد هستند.

به منظور بررسی وضعیت شاخص های گردشگری خلاق در روستاهای منطقه ارسباران از آزمون تی تک نمونه ای استفاده شده است. با توجه به این که پرسشنامه از طیف پنج گزینه ای لیکرت استفاده شده است بنابراین عدد ۳ را به عنوان میانگین مطلوب در نظر گرفته شده است و نتایج به دست آمده را از نظر مطلوبیت با این میانگین (۳) سنجیده می شود. بنابراین اگر میانگین به دست آمده کوچکتر از میانگین مطلوب باشد وضعیت شاخص مورد بررسی نامطلوب و اگر میانگین به دست آمده بزرگتر از میانگین مطلوب باشد شاخص مورد نظر در وضعیت مطلوب قرار دارد. نتایج آزمون نشان می دهد که مولفه محصول خلاق با میانگین ۳/۷۶۷ بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده است و به عبارتی مطلوب ترین شاخص گردشگری خلاق در روستاهای منطقه ارسباران است. همچنین مولفه فرآیند خلاق با میانگین ۲/۵۸۸ کمترین میانگین را در بین شاخص های مورد بررسی به خود اختصاص داده است و به عبارتی نامطلوب ترین شاخص گردشگری خلاق در روستاهای سلسه است. در مجموع مولفه های گردشگری خلاق با میانگین ۳/۲۷۰ در روستاهای منطقه ارسباران در حد مطلوب ارزیابی شده است (جدول ۵).

جدول ۵. بررسی وضعیت شاخص های گردشگری خلاق در روستاهای منطقه ارسباران با استفاده از آزمون تی تک نمونه ای

مطلوبیت عدد مورد آزمون = ۳						
شاخص	آماره (t)	میانگین عددی	سطح معنی داری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	حد پایین / حد بالا
محیط خلاق	۸/۳۳۲	۳/۷۲۰	۰/۰۰۰	۰/۲۷۰	۰/۱۶۵	۰/۳۶۶
طبقه خلاق	-۵/۶۶۷	۲/۹۹۸	۰/۰۰۰	۰/۳۰۲	-۰/۱۸۹	۰/۴۳۴
محصول خلاق	۳/۶۶۵	۳/۷۶۷	۰/۰۰۰	۰/۲۳۳	۰/۱۵۸	۰/۲۹۸
فرآیند خلاق	-۵/۶۳۵	۲/۵۸۸	۰/۰۰۰	-۰/۳۱۲	-۰/۱۷۸	۰/۴۲۱
مجموع گردشگری خلاق	۸/۵۴۴	۳/۲۷۰	۰/۰۰۰	۰/۱۶۱	۰/۱۱۲	۰/۲۵۳

منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۰

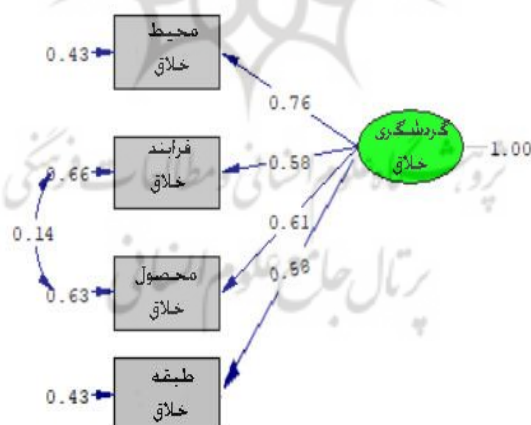
در این پژوهش برای سنجش سرمایه معیشتی از پنج مؤلفه سرمایه انسانی، اجتماعی، اقتصادی، طبیعی و مالی استفاده شده است. جهت بررسی وضعیت سرمایه های معیشتی خانوارهای روستایی در منطقه ارسباران از آزمون تی تک نمونه ای استفاده شده است. نتایج آزمون نشان داد که سطح معناداری به دست آمده برای همه شاخص ها از سطح معناداری ۰/۰۵ کوچکتر است بنابراین نتایج آزمون با ضریب اطمینان ۹۵ درصد قابل قبول است. نتایج نشان داد که از وضعیت شاخص های سرمایه های معیشتی در روستاهای منطقه ارسباران در شرایط مطلوبی قرار ندارد و میانگین به دست آمده شاخص ها همگی پایین تر از میانگین مطلوب است. از میان شاخص های مورد بررسی وضعیت شاخص سرمایه مالی با میانگین ۲/۸۴۵ به نسبت سایر شاخص ها در شرایط مناسب تری قرار دارد و شاخص سرمایه طبیعی با میانگین ۲/۶۶۷ در پایین ترین وضعیت قرار دارد. در مجموع سرمایه های معیشتی خانوارهای روستایی در منطقه ارسباران با میانگین ۲/۷۷۳ پایین تر از وضعیت مطلوب ارزیابی شده است (جدول ۶).

جدول ۶. بررسی وضعیت شاخص‌های سرمایه‌های معیشتی در روستاهای منطقه ارسباران با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

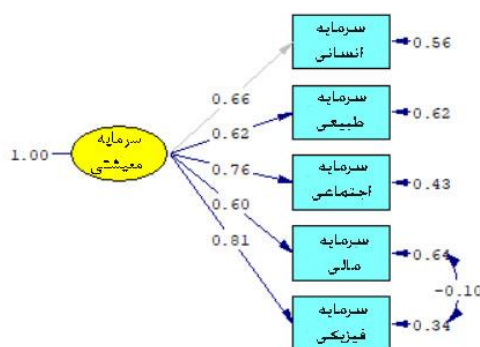
مطلوبیت عدد مورد آزمون = ۳				
مقدار آماره (t) میانگین عددی سطح معنی داری اختلاف میانگین فاصله اطمینان ۹۵ درصد				
شاخص	حد بالا	حد پایین		
سرمایه انسانی	-۳/۶۶۲	۲/۷۷۹	۰/۰۰۰	-۰/۲۲۱
سرمایه مالی	-۵/۱۲۹	۲/۸۴۵	۰/۰۰۰	-۰/۱۵۵
سرمایه طبیعی	-۷/۴۹۸	۲/۶۶۷	۰/۰۰۰	-۰/۳۳۳
سرمایه اجتماعی	-۷/۲۲۴	۲/۸۰۳	۰/۰۰۰	-۰/۲۹۷
سرمایه فیزیکی	-۵/۲۹۳	۲/۷۷۱	۰/۰۰۰	-۰/۲۲۶
مجموع سرمایه‌های معیشتی	-۵/۲۹۴	۲/۷۷۳	۰/۰۰۰	-۰/۲۲۷

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

به منظور تحلیل کامل تر داده‌های به دست آمده، علاوه بر تحلیل‌های انجام گرفته در محیط SPSS، از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری نیز استفاده و نتایج در این بخش ارائه گردید. بدین منظور از نرم‌افزار LISREL 8.8 استفاده شد. مدل سازی معادلات ساختاری روشی است که برای نشان دادن، برآورد و آزمون فرضیه‌ها درباره رابطه علی بین متغیرهای پنهان و آشکار بکار می‌رود (Zampetakis and Moustakis, 2006). شکل‌های ۲ و ۳ به ترتیب مقادیر ضرایب مسیر- X- Model شامل مولفه‌های گردشگری خلاق (فرآیند، محیط، محصول و طبقه خلاق) و Y- Model شامل مولفه‌های سرمایه‌های معیشتی (انسانی، مالی، اجتماعی، طبیعی و فیزیکی) را در مدل نشان می‌دهند.

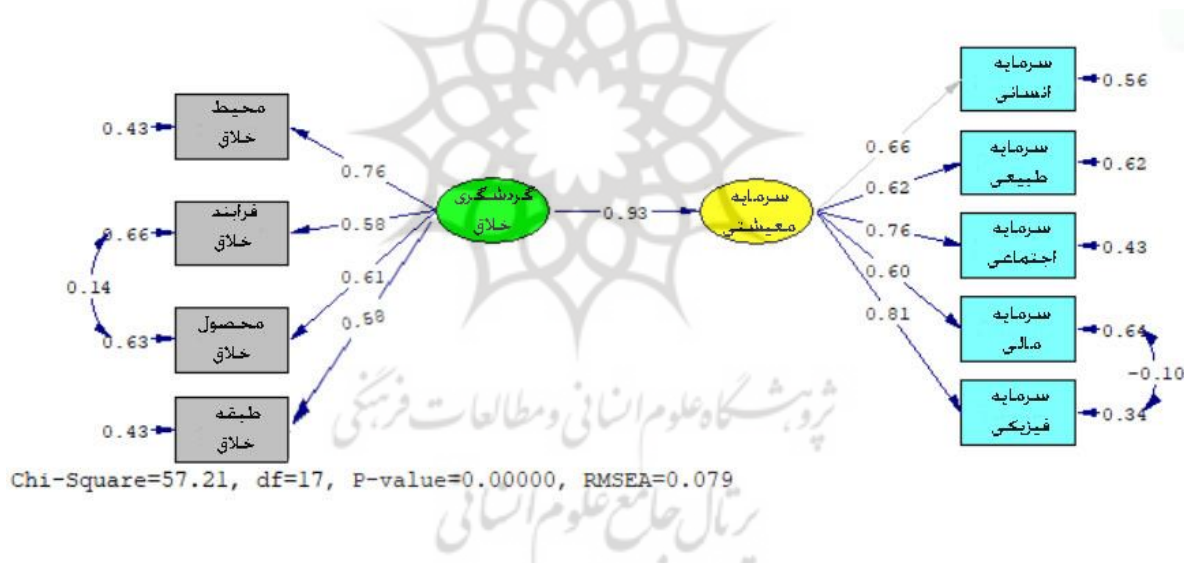

شکل ۲. مقادیر X-Model (Standardized Solution) متغیرهای پژوهش

شکل ۳. مقادیر Y-Model (Standardized Solution) متغیرهای پژوهش

برای بررسی روابط متغیرهای مدل که شامل روابط بین دو متغیر گردشگری خلاق و سرمایه معیشتی می باشد. نمودار حاصل مسیر مدل روابط ساختاری مولفه های گردشگری خلاق (فرآیند، محیط، محصول و طبقه خلاق) با سرمایه معیشتی (مولفه های مالی، اجتماعی، انسانی، طبیعی و فیزیکی) را نشان می دهد.

شکل ۴. دیاگرام بخش ساختاری مدل بر اساس ضرایب استاندارد شده

تحلیل یافته‌ها نشان داد که متغیر گردشگری خلاق بصورت مستقیم بر متغیر سرمایه معیشتی اثرگذار است و رابطه معناداری بین آنها مشاهده می‌شود. ضریب مسیر بین متغیر گردشگری خلاق و سرمایه معیشتی ($\gamma = 0.93$ و $t = 12/19$) مشاهده شد. خلاصه نتایج معادلات ساختاری مدل اندازه گیری سرمایه معیشتی و گردشگری خلاق در جدول (۷) ارائه شده است. همانگونه که مشاهده می‌شود، بر اساس ضرایب مسیر (مقدار ضریب استاندارد و خطای استاندارد) برای متغیرهای مدل ساختاری قابل پذیرش بوده و نمایانگر سازگاری مناسب مدل ساختاری می باشد. توجه به نتایج تحقیق، تمامی متغیرها دارای بار عاملی بزرگتر از ۰/۵ و مقدار t تمامی مسیرها بزرگتر از ۱/۹۶ بودند.

جدول ۷. خلاصه نتایج معادلات ساختاری مدل اندازه‌گیری سرمایه معیشتی و گردشگری خلاق

متغیر	سازه	ضریب استاندارد	خطای استاندارد	T Value
گردشگری خلاق	محصول خلاق	۰/۶۱	۰/۶۳	۱۱/۸۵
	طبقه خلاق	۰/۵۸	۰/۶۶	۱۱/۲۲
سرمایه معیشتی	محیط خلاق	۰/۷۶	۰/۴۳	۱۵/۳۹
	فرایند خلاق	۰/۵۸	۰/۶۶	۱۱/۲۲
	سرمایه انسانی	۰/۸۱	۰/۳۴	۱۳/۰۶
	سرمایه طبیعی	۰/۶۰	۰/۶۴	۱۰/۰۷
	سرمایه اجتماعی	۰/۷۶	۰/۴۳	۱۲/۵۹
	سرمایه مالی	۰/۶۲	۰/۶۲	۱۰/۶۱
	سرمایه فیزیکی	۰/۶۶	۰/۵۶	—

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

جهت ارزیابی برازش مدل معادله‌های ساختاری از شاخص‌هایی نظیر شاخص برازندگی متعددی استفاده شد. مقدار معیار (حد مطلوب) و مقدار گزارش شده هر یک از شاخص‌های بالا برای مدل معادله‌های ساختاری تحقیق در جدول (۸) آورده شده است.

جدول ۸. مقدار استاندارد و شاخص‌های برازش مدل

شاخص	مقادیر استاندارد	مقادیر بدست آمده مدل
کای اسکوتر / درجه آزادی (X^2/df)	≤ 3	۳/۳۶
شاخص نرم شده برازندگی (NFI)	≥ 93	۰/۹۷
شاخص نرم نشده برازندگی (NNFI)	≥ 92	۰/۹۷
شاخص برازندگی تطبیقی (CFI)	≥ 91	۰/۹۸
شاخص برازندگی (GFI)	≥ 90	۰/۹۶
شاخص تعدیل برازندگی (AGFI)	≥ 90	۰/۹۲
شاخص برازندگی فزاینده (IFI)	≥ 92	۰/۹۸
شاخص میانگین مجذور پس مانده‌ها (RMR)	≤ 0.05	۰/۰۳۶
شاخص بذر برآورد واریانس خطای تقریب (RMSEA)	≤ 0.08	۰/۰۷

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

با توجه به مقدار گزارش شده شاخص‌های برازندگی در جدول بالا مشاهده می‌شود که مدل معادله‌ی ساختاری متغیرهای تحقیق دارای برازش مناسب و قابل پذیرش است. بنابراین بر اساس مدل برازش یافته تحقیق می‌توان گفت که سازه‌ی مورد استفاده برای بررسی رابطه بین گردشگری خلاق و سرمایه معیشتی سازگاری قابل پذیرشی را نشان می‌دهد. همچنین می‌توان گفت که داده‌ها با مدل پیشنهادی منطبق هستند و شاخص‌های ارائه شده، نشان دهنده این موضوع است که در مجموع مدل پیشنهادی قابلیت مورد نیاز جهت تبیین متغیرها را دارا بوده و از لحاظ مجموع شاخص‌های برازش مدلی مطلوب می‌باشد.

علاوه بر اندازه‌گیری اعتماد و پایایی تک تک شاخص‌ها، محقق می‌تواند به محاسبه پایایی ترکیبی برای هر متغیر نهفته نیز بپردازد. برای محاسبه این موضوع از طریق فرمول زیر اقدام می‌شود (Kalantari, 2009). بر اساس محاسبه صورت گرفته همانطور که مشاهده می‌شود مقدار پایایی هر دو متغیر در سطح مطلوب و بالاتر از ۰/۷ قرار دارد (جدول ۹).

$$P_C = (\sum \lambda)^2 / [(\sum \lambda)^2 + \sum (\theta)]$$

فرمول :

راهنمای فرمول:

P_C = پایایی ترکیبی

λ = بارهای مربوط به شاخص‌ها

θ = واریانس خطای شاخص‌ها

\sum = مجموع شاخص‌های هر متغیر نهفته

جدول ۹. نتایج پایایی ترکیبی بدست آمده برای متغیرهای نهفته مدل

متغیرهای نهفته	پایایی ترکیبی (P _c)
گردشگری خلاق	۰/۷۲
سرمایه معیشتی	۰/۸۲

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

۵- بحث و فرجام

نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که ابعاد چهار گانه گردشگری خلاق با ضریب ۰/۹۳ دارای اثر مثبت و معنی‌داری بر سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی منطقه ارسباران است و بیشترین ضریب را در بین ابعاد محیط خلاق به خود اختصاص داده است. همچنین، بر اساس نتایج به دست آمده مولفه‌های گردشگری خلاق و سرمایه‌های معیشتی به ترتیب با میانگین ۳/۲۷۰ و ۲/۷۷۳ در روستاهای منطقه ارسباران در حد مطلوب و پایین‌تر از حد مطلوب ارزیابی شده است.

در این پژوهش، به بررسی شاخص‌های اصلی گردشگری خلاق بر سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستاییان پرداخته شد. نتایج پژوهش نشان داد که از بین شاخص‌های گردشگری خلاق روستایی که شامل محیط، فرآیند، محصول و طبقه خلاق می‌باشد؛ بیشترین تاثیر را محیط و پس از آن محصول خلاق بر سرمایه‌های معیشتی می‌گذارد. این مهم با توجه به تحقیقات افرادی مانند قنبری و همکاران (۱۴۰۱)، پازن و همکاران (۱۳۸۹)، سارانتو^۱ و همکاران (۲۰۲۱)، چن^۲ و چای (۲۰۱۰)، علی^۳ و همکاران (۲۰۱۶) و ... تایید می‌شود.

یافته‌های پژوهش در خصوص مدل ساختاری تحقیق نیز حاکی از آن است که با توجه به نتایج بدست آمده می‌توان این گونه بیان داشت که ابزار تحقیق از اعتماد و پایایی مناسبی برخوردار بوده است. همچنین متغیر گردشگری خلاق بصورت مستقیم بر متغیر سرمایه معیشتی اثرگذار است و رابطه معناداری بین آن‌ها مشاهده می‌شود. با توجه به مقدار گزارش شده شاخص‌های برانزنگی نیز مشخص شد که مدل معادله‌ی ساختاری متغیرهای تحقیق دارای برازش مناسب و شایان پذیرشی هستند و ساختار کلی تحقیق مورد تایید می‌باشد بنابراین بر پایه مدل برازش یافته تحقیق می‌توان گفت که مولفه‌های مورد استفاده تحقیق که بر پایه مطالعات پیشین گردآوری شده بودند، توان برآورد اثرات ساختاری گردشگری خلاق بر سرمایه‌های معیشتی را دارند و تمامی ابعاد سرمایه معیشتی با متغیر گردشگری خلاق دارای رابطه علی می‌باشند. در تبیین

¹- Sarantou

²-Chen

³- Ali

چگونگی ارتباط گردشگری خلاق و سرمایه معیشتی باید اذعان داشت که یکی از وجوه حفظ سرمایه معیشتی، رابطه اجتماعی است و گردشگری خلاق از طریق ایجاد کنش های اجتماعی و اقتصادی به حفظ سرمایه های معیشتی به عنوان یکی از شقوق توسعه پایدار کمک می نماید.

۶- منابع

- برندگی، بدری و داریوش نعمتی (۱۳۹۷). گردشگری خلاق: راهی به سوی توسعه، اولین همایش ملی گردشگری و طبیعتگردی ایران زمین. پاپزن، عبدالحمید، قبادی، پرستو، زرافشانی، کیومرث، و شهپر، گراوندی (۱۳۸۹). مشکلات و محدودیت های گردشگری روستایی با استفاده از نظریه بنیانی (روستای حریر، استان کرمانشاه). پژوهش های روستایی، ۱ (۳)، ۲۵-۵۲. https://jrur.ut.ac.ir/article_22179.html
- دهشیری، محمدرضا (۱۳۹۴). ارزیابی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری مذهبی در ایران. برنامه ریزی و توسعه گردشگری، ۴(۱۲)، ۷۲-۹۲. https://tourismpd.journals.umz.ac.ir/article_1056.html
- رحیمی، محمد، و فاطمه، پازند (۱۳۹۵). الگوی گردشگری خلاق شهری در ایران با استفاده از مدل تحلیلی سلسله مراتبی. ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۶(۳)، ۹۷-۱۲۴. https://journal.bpj.ir/article_529154.htm
- صالحی فرد، محمد (۱۳۹۰). گردشگری روستایی مبانی نظری و طرح های ساختاری. مشهد: انتشارات مرن دیز.
- صحنه، بهمن، و مهدی خداداد (۱۳۹۳). بررسی راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT مطالعه موردی: دهستان فیروزجاه - شهرستان بابل. دومین همایش ملی پژوهش های کاربردی در جغرافیا و گردشگری. <https://civilica.com/doc/413612>
- عینالی، جمشید و قاسملو، حسن (۱۳۹۸). نقش گردشگری خلاق در توسعه پایدار مناطق روستایی (مطالعه موردی روستاهای تاریخی - فرهنگی شمال غرب کشور). پژوهش و برنامه ریزی روستایی، ۸(۲)، ۱۹-۳۹. <https://www.sid.ir/paper/236469/fa>
- غلامرضایی، سعید، زینعلی، مریم، ناصری، علیرضا، و نورائی، سهیلا (۱۳۹۱). توریسم عشایری فرصتی کارآفرینانه در صنعت توریسم کشور، دومین همایش ملی راهکارهای توسعه اقتصادی با محوریت برنامه ریزی منطقه ای ۱۲-۲۱. <https://civilica.com/doc/157635>
- فاضل نیا، غریب و هدایتی، صالح (۱۳۸۹). راهبردهای مناسب برای توسعه گردشگری دریاچه زریوار. جغرافیا و توسعه، ۸(۱۹)، ۱۴۵-۱۷۰. https://gdij.usb.ac.ir/article_1113.html
- فرجی راد، علیرضا و آقاجانی، سمیه (۱۳۸۸). تحلیلی نو پیرامون گردشگری و جدیدترین طبقه بندی آن. جغرافیایی سرزمین، ۶(۳)، ۶۱-۷۲. https://sarzamin.srbiau.ac.ir/article_5428.html
- فرجی، حسنعلی، مطیعی لنگرودی، سیدحسن، یداللهی، جهانگیر، و کریمزاده، حسین (۱۳۹۳). شناسایی و تحلیل فضایی بسترهای مناسب فرصت های کارآفرینی در گردشگری نواحی روستایی مطالعه موردی نواحی روستایی شهرستان ورزقان، فضای جغرافیایی، ۱۴(۴۵)، ۱۷-۴۴. <http://geographical-space.iau-ahar.ac.ir/article-1-976-fa.html>
- قنبری، یوسف، رحیمی، راضیه، و برقی، حمید (۱۴۰۰). مدل میزبانی روستاییان در گردشگری خلاق: روستاهای هدف گردشگری استان اصفهان. جغرافیا و برنامه ریزی، ۲۵(۷۵)، ۱۹۳-۲۰۵. https://geoplanning.tabrizu.ac.ir/m/article_12788.html
- محمدپور زرنندی، حسین، حسینی، علی، امینیان، ناصر (۱۳۹۵). عوامل مؤثر بر بند شهری و اولویت بندی آنها از دیدگاه گردشگران بین المللی (مطالعه موردی: برج میلاد تهران)، اقتصاد و مدیریت شهری، ۴(۱۴)، ۱۳۵-۱۱۵. <https://iueam.ir/article-1-401-fa.pdf>
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). سالنامه آماری آذربایجان شرقی
- مهیدیان بهنمیری، معصومه، و تقوایی، مسعود (۱۴۰۱). تحلیل پراکنش فضایی برخورداری از ابعاد عملگرهای گردشگری خلاق (مطالعه موردی شهرستان های استان گلستان). جغرافیا و برنامه ریزی، ۲۶(۸۲)، ۲۴۹-۲۲۷. Doi:10.22034/gp.2021.47449.2881
- میرکتولی، جعفر، و مصدق، راضیه (۱۳۸۹). بررسی وضعیت گردشگری روستایی و نقش آن در رونق صنایع دستی دهستان استرآباد جنوبی، شهرستان گرگان، مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای، ۲(۷)، ۱۳۵-۱۵۴. <https://ensani.ir/file/download/article/20120326121921-1160-47.pdf>
- Ali, F., Ryu, K. and Hussain, K. (2016). Influence of experiences on memories, satisfaction and behavioral, 12, 5-18. <https://doi.org/10.1080/10548408.2015.1038418>

- Blapp, M., and Mitas, O. (2018). Creative tourism in Balinese rural communities. *Current Issues in Tourism*, 21(11), 1285-1311. DOI: 10.1080/13683500.2017.1358701
- Carson, D. A. (2018). Challenges and opportunities for rural tourism geographies: a view from the 'boring' peripheries. *Tourism Geographies*, 20(4), 737-741. doi:10.1080/14616688.2018.1477173
- Chambers, R. (1995). Poverty and livelihoods: whose reality counts?, *Environment and Urbanization*, 7(1): 173-204. <https://doi.org/10.1177/095624789500700106>
- Chen, T., and Chai, L. (2010). Attitude towards the environment and green products: consumers' perspective. *Management Science and Engineering*.
- DFID. (1999). *Sustainable Livelihoods Guidance Sheets*. London, UK: DFID
- Einali, J., Mohammadi Yeganeh, B. and Ghasemlou, H. (2019). The role of creative tourism in sustainable development of rural areas (Case study: Historic-Cultural Villages in North-West of Iran). *Journal of Research and Rural Planning*, 8(2), 19-39. Doi:10.22067/JRRP.V8I2.67441
- Koerberlein, M. (2003). *Living from Waste: Livelihood of the Actors Involved in Delhi's Recycling Economy*, Saarbrucken (Germany): Verlag fur Entwicklungspolitik.
- Glavovic, B. and Boonzaier, S. (2007). Confronting coastal poverty: Building sustainable coastal livelihoods in South Africa. *Ocean and Coastal Management*, 50(1-2), 1-23. doi:10.1016/j.ocecoaman.2006.07.001
- Mahdi, G. Shivakoti, G. and Schmidt-Vogt, D. (2009). Livelihood change and livelihood sustainability in the uplands of Lembang Subwatershed, West Sumatra, Indonesia, in a changing natural resource management context. *Environmental Management*, 43, 84-99. DOI: 10.1007/s00267-008-9142-2
- Mbaiwaa, J.E. and Stronzab, A. (2010). The effects of tourism development on rural livelihoods in the Okavango Delta, Botswana. *Journal of Sustainable Tourism*, 18(5): 635-656. doi: 10.1080/09669581003653500
- Mill, R. C. and Morrison, A. M. (1992). *The Tourism system: an introductory Text*, 2nded. Prentice Hall, New Jersey.
- Mohammadi, A., Moharrer, M. and Babakhanifard, M. S. (2019). The business model and balanced scorecard in creative tourism: the ultimate strategy boosters. *Current Issues in Tourism*, 22(17), 2157-2182. DOI: 10.1080/13683500.2018.1437714
- Sarantou, M., Kugapi, O. and Huhmarniemi, M. (2021). Context mapping for creative tourism. *Annals of Tourism Research*, 86, 302-313. Doi: 10.1016/j.annals.2020.103064
- Ross, D. and Saxena, G. (2019). Participative co-creation of archaeological heritage: Case insights on creative tourism in Alentejo, Portugal. *Annals of Tourism Research*, 79(3), 23-54, 102790. Doi:10.1016/j.annals.2019.102790
- Sangchumnong, A. (2018). Development of a sustainable tourist destination based on the creative economy: Case study of Klong Kone Mangrove Community, Thailand. *Kasetsart Journal of Social Sciences*. 5(78), 34-65. DOI:10.1016/j.kjss.2018.02.002
- Sleuwaegen, L. and Boiardi, P. (2014). Creativity and regional innovation: Evidence from EU regions. *Research Policy*, 43(9), 1508-1522. DOI: 10.1016/j.respol.2014.03.014
- Wang, J., Huang, X., Gong, Z. and Cao, K. (2020). Dynamic assessment of tourism carrying capacity and its impacts on tourism economic growth in urban tourism destinations in China. *Journal of Destination Marketing and Management*, 15, 100383. Doi: 10.1016/j.jdmm.2019.100383
- Zampetakis, L.A. and Moustakis, V. (2006). Linking creativity with entrepreneurial intentions: A structural approach. *The International Entrepreneurship and Management Journal*, 2(3), 413-428. <https://doi.org/10.1007/s11365-006-0006-z>

